

INTERVIU

XVI PASAULINIAME FILOSOFŲ KONGRESE

1978 m. rugpjūčio 27—rugsėjo 2 dienomis Diuseldorfe (VFR) vyko XVI Pasaulinis filosofų kongresas. Jo darbe TSRS delegacijos sudėtyje dalyvavo du Tarybų Lietuvos filosofai: MA filosofijos katedros vedėjas profesorius *J. Minkevičius* ir VVU filosofijos istorijos ir ateizmo katedros docentas *N. Juršėnas*. „Problemu“ redkolegijos narys doc. *E. Krakauskas* kreipėsi į *J. Minkevičių* ir *N. Juršėną*, prašydamas pasidalyti savo mintimis apie kongreso darbą.

***E. Krakauskas:* Profesoriau, Jūs jau kelintą kartą dalyvaujate pasauliniuose filosofų kongresuose. Kas buvo būdinga Diuseldorfo kongresui?**

J. Minkevičius: Tarptautinių filosofų kongresų (pirmasis įvyko 1900 m. Paryžiuje) istorija yra įvairi ir turininga. Man teko dalyvauti tik trijuose iš šešiolikos: XIV 1968 m. Vienoje, XV 1973 m. Varnoje ir XVI 1978 m. Diuseldorfe. (Be to, 1974 m. buvau VIII Pasauliniame sociologų kongrese Toronte ir Amerikos sociologų asociacijos metiniame susirinkime Monrealyje.) Neturiu pakankamo pagrindo kalbėti apie Diuseldorfo kongreso specifiką. Išvis nelengva apibrėžti, kas būdinga atskiriems filosofų kongresams. (Ir kažin, ar tai lengviau pasisektų padaryti, pvz., kuriam nors visų jų dalyviui?) Pirma, atskiras asmuo negali betarpiškai dalyvaudamas aprėpti viso kongreso; antra, nėra paprasta adekvatiškai suvokti kongreso eigą, visą gausią jo informaciją dėl įvairių priežasčių (kalbinių, conceptualinių, ideologinių, politinių); trečia, tokiems kongresams, matyt, labiau būdingas panašumas, negu išskirtinumas: jie būna masiški, jų turinį sudaro globalinis filosofinių kryptių, koncepcijų, idėjų, problemų mišinys, kuriame vienaip ar kitaip išsiskiria marksistinės ir įvairių nemarksistinių pačios filosofijos ir pasaulio sampratų konfrontacijos.

Kas būna būdinga atskiram filosofų kongresui, priklauso nuo laiko ir vietos aplinkybių, jo pagrindinės temos, dalyvių, organizatorių. Nors kongresus rengia (nuo X 1948 m. Amsterdame) Tarptautinė filosofinių draugijų federacija (FISP), JUNESCO globojama, bet didžiausią organizacinį darbą atlieka filosofai tos šalies, kurioje vyksta kongresas. Diusel-

dorfo kongresas, palyginti su analogiškais renginiais Vienoje ir Varnoje, buvo dalykiškesnis, mažiau jame ceremonialumo (ir dalyvių skaičius beveik per pusę mažesnis — arti 1600). Vengiant ilgų pranešėjų monologų, tekstų skaitymo (bent ribojant tai), buvo siekiama betarpiškesnių dalyvių kontaktų, išsamesnių diskusijų, įvairių nuomonių tolerancijos. Kongresas, atrodo, buvo gana kompaktiškas bendrosios temos požiūriu. Esant prieštarai situacijai, kai dezintegruota filosofija ir labai išsiskaidęs bei siaurai specializuotas mokslas, nelengva viena bendra tema suvienyti skirtingų filosofinių pakraipų žmones, atvykusius iš įvairių kraštų, priklausančius įvairioms kultūrinėms tradicijoms, socialinėms bei politinėms sistemoms. Nežiūrint į tai, bendra kongreso tema „Filosofija ir pasaulio samprata šiuolaikiniuose moksluose“ apėmė visą jo eigą: plenarinius ir sekcijinius posėdžius, vakarinius pranešimus. Kad dalyviai galėtų geriau susipažinti ir išanalizuoti diskutuojamus dalykus, buvo organizuojamos vadinamosios „poster-sesijos“: tai diskusija esant nedideliame dalyvių skaičiui, kai keli jų yra iš anksto suformulavę ir užrašę lentoje po penkias argumentuotas tezes, kurias oponentai kritikuoja. Nauja buvo ir tai, jog kartu su filosofais profesionalais buvo įžymių matematikų ir kibernetikų, astronomų ir fizikų, biologų (fiziologų, genetikų) ir psichologų, ekonomistų, sociologų, lingvistų, mokslo organizatorių: to reikalavo bendroji kongreso tema. Kongresas buvo aukšto techninio lygio: jo informacija buvo taupiai ir operatyviai kompiuterizuota, kiekvieną dieną išeidavo kongreso laikraštis, literatūros ekspozicijoje buvo gausu poligrafiškai gerų leidinių, nepriekaištinga buvo reklama bei prospektai; kiekvienas kongreso dalyvis keliuose mikroplokštelėse galėjo išsivežti nemažą informacijos apie pasaulio filosofus, diskutuotas problemas, daug bibliografinės informacijos. Dalyviai dar prieš kongresą beveik visus metus buvo informuojami apie pasiruošimą, iš anksto gavo programą ir pranešimų tekstų komplektą. Kongreso dalykišką pobūdį lėmė, matyt, ne tik jo šeiminkai organizatoriai, bet ir jo dalyvių profesionalus ir visuomeninis suinteresuotumas aktualiomis filosofijos ir mokslo problemomis, tolerantiškos komunikacijos, generalinė tarptautinio įtempimo mažinimo ir pasaulinės taikos tendencija, nežiūrint sudėtingos politinės situacijos pačioje Vokietijos Federatyvinėje Respublikoje. Pavyzdžiui, Vienos kongrese 1968 m. neapsieita be ideologinio bei politinio pobūdžio ekscesų, o Diuseldorfo kongresas palyginti buvo ramus, korektiškas, dalykiškai kryptingas. Jeigu ir teko pastebėti kokią nedidelę politinę demonstraciją, tai ji lietė VFR vidaus reikalius (pvz., apeliacija į kongreso dalyvius dėl profesijų draudimo — Berufsverbot). Kongreso metu vyko bendro politinio bei kultūrinio pobūdžio renginių: kolokviumas „Mokslas ir taika“, markistų ir krikščionių dialogas, FISP'o generalinė asamblėja. Juose skirtingų politinių, ideologinių bei religinių įsitikinimų mokslininkai ir filosofai pasisakė už taiką ir tautų draugystę kaip pagrindines žmogiškąsias vertybes, patvirtino savo pastangas kovoti dėl tarptautinio įtempimo mažinimo, rūpinintis gamtinės aplinkos apsauga ir pan.

E. Krakauskas: Ar išsiskyrė vyraujančios problemos?

J. Minkevičius: Metant žvilgsnį į tarptautinių filosofų kongresų istoriją, vargu ar įmanoma pakankamai apibrėžtai suvokti, kokios problemos juose vyrauja. Atrodo, kongresų istorijos pradžioje daugiausia buvo laikomasi pozityvistinės orientacijos ir su ja buvo susijusi logikos bei mokslo metodologijos problematika. III kongrese (1908 m. Heidelberge) dominavo neokantizmo ir iš dalies neohegelizmo kryptys. Vyraujančios problematikos prasme turbūt vienas ryškiausių buvo IX (1937 m. Paryžiuje), skirtas R. Dekarto moksliniam palikimui nagrinėti. Po Antrojo pasaulinio karo filosofų kongresuose, greta tradicinių logikos ir filosofijos problemų, vis daugiau skiriama dėmesio socialinės filosofijos, žmogaus bei humanizmo problemoms; keliuose jų labiausiai reikėsi nepozityvistai, fenomenologai, neotomistai. XIV kongresas, kuriame man teko dalyvauti pirmą kartą, neturėjo vienos bendros temos: jame buvo nagrinėjamos istorijos filosofijos ir filosofijos istorijos, kalbos filosofijos, laisvės ir atsakomybės, filosofijos santykio su ideologija ir mokslu problemos. Jame išryškėjo didelis dėmesys marksistinei filosofijai. Ryšium su K. Markso gimimo 150-mečiu kongrese įvyko kolokviumas „Kartais Marksas ir dabarties filosofija“, pademonstravęs pasaulinę jo filosofinio palikimo reikšmę. XV kongrese problematiką lėmė bendroji jo tema „Mokslas, technika, žmogus“, kuri pasirodė esanti labai išskaidyta.

XVI kongreso vyraujančias problemas, atrodo, nesunku suvokti iš jo bendrosios temos. Tai buvo gamtamokslinių pasaulėžiūrinių, sociališkai reikšmingų problemų svarstymas. Nors vieningoji kongreso tema buvo suskaidyta į aštuonias dalis (kiekvienai buvo skirta po vieną plenarinį, po 1—8 sekcijinius posėdžius ir po 1—2 „poster-sesijas“): 1) *Visatos idėja*, 2) *Šiuolaikinės biologijos iššūkis filosofijai*, 3) *Sąmonė, smegenys ir išorinis pasaulis*, 4) *Moksliniai ir kiti racionalumo tipai*, 5) *Mokslinio normų pagrindimo problema*, 6) *Mokslo ir technikos pažangos įvaldymas*, 7) *Matematizacijos pasiekimai ir ribos*, 8) *Šiuolaikinis ginčas dėl universalijų*. Visos jos daugiau ar mažiau integravosi į bendrą globalinio masto problematiką apie šiuolaikinio mokslo pasaulėžiūrinę reikšmę, jo socialinį statusą, visuomeninį vaidmenį ir ypač humanistinę funkciją. Ankstesniuose kongresuose ne kartą buvo nagrinėjami įvairūs atskiri mokslinio pažinimo, mokslo istorijos, logikos ir metodologijos klausimai, mokslo ir technikos pažangos bei jos ekologinių, antropologinių ir socialinių padarinių problemos. Diuseldorfo kongrese pirmą kartą mokslas buvo nagrinėjamas ir vertinamas kompleksiskai kaip universalus pažinimo procesas ir — svarbiausia — kaip socialinis reiškinys, siekiant išaiškinti jo galimybes ir ribas bendrajame bei visuotiniame socialiniame-kultūriname kontekste. Kaip pabrėžė Alvinas Dimeris (kongreso organizacinio komiteto pirmininkas, dabartinis FISP'o prezidentas, Diuseldorfo universiteto Filosofijos instituto direktorius, medicinos ir filosofijos daktaras), įžanginėje kalboje atidarydamas kongresą, kongreso *tema* nereiškia mokslų filosofinės refleksijos nei mokslo teorijos, nei mokslo filosofijos, nei mokslo metafizikos forma, o yra skirta tam, kad mokslas ir filosofija

bendromis jėgomis įvaldytų dvasines žmogiškąsias problemas. Kitaip tariant, išryškėjo viena bendra vyraujanti problema: koks filosofijos vaidmuo tiriant ir sprendžiant tas problemas, kurias pagimdė mokslo pažanga? Buvo atkreiptas dėmesys į tai, kad ne tik industrinis mokslo ir technikos pažangos materializavimas sukėlė gamtinės aplinkos išsaugojimo problemas, bet svarbiausia mokslas vis labiau veržiasi į žmogiškąją sferą ir, virtęs biologinės ir socialinės inžinerijos instrumentu, sudaro galimybę manipuluoti žmogiškąja būtimi. Žmogiškųjų ir socialinių problemų, iškilusių šiuolaikinės mokslinės bei techniškosios civilizacijos raidoje ir turinčių globalinę reikšmę, formulavimas bei diskutavimas buvo kongreso dalyvių — filosofų ir gamtininkų, matematikų, politikų ir ideologų — dėmesio centre. Toks kongreso kryptingumas, kuris ypač buvo akcentuotas organizatorių, taip pat kongresą šefavusių VFR prezidento Valterio Šelio ir UNESCO atstovo A. M. Sinakerio (A. M. Sinaceur) kalbose, supranta, įgavo konkretesnes formas įvairiose sekcijose. Pavyzdžiui, potemėje „Visatos idėja“ buvo svarstomi tradiciniai kosmogonijos ir kosmologijos klausimai apie Visatos vieningumą ar įvairoviškumą, jos beribiškumą ar ribotumą, jos kintamumą ar pastovumą ir pan. Ryški buvo Visatos „protiškumo“ idėja, siekiant ją pavaizduoti kaip kompiuterio modelį. Su tuo susijęs „praktiškas“ klausimas žmonijai apie nežemiškas civilizacijas ir galimus su jomis kontaktus, nuo kurių galinti iš pagrindų pasikeisti žmonijos egzistencija. Su kosminės civilizacijos problema susijusios žmogiškosios civilizacijos problemos apie mokslo ir technikos pažangos generacines kryptis, jos galimumus ir ribas, apie tos pažangos neigiamų padarinių įveikimą ar apribojimą ir pan. Potemėje „Šiuolaikinės biologijos iššūkis filosofijai“ buvo kreipiamas dėmesys į filosofų ir biologų bendradarbiavimo būtinumą tiriant molekulinės biologijos ir ypač genetikos problemas, ypač atsižvelgiant į tų problemų etinio aspekto aktualumą. Daugiausia pranešimų, diskusijų ir posėdžių buvo skirta potemei „Moksliniai ir kiti racionalumo tipai“. Išaugus ir nuolat didėjant subjektyvaus faktoriaus, disponuojančio labai galingomis mokslo bei technikos priemonėmis, vaidmeniui, toks dėmesys žmogiškajam racionalumui (protinei veiklai), be abejo, susijęs su būtinumu racionaliai formuoti ir spręsti labai sudėtingas žmogiškąsias bei socialines problemas. Kai kurie pranešėjai mėgino sudaryti racionalumo tipologiją, skirdami mokslinį, hermeneutinį, spekuliatyvinį, konfesinį ir net hindų racionalumą. Buvo konstatuotas mokslinio (kognityvinio, kartu ir praktiško) racionalumo ribotumas bei nepakankamumas. Tačiau nemažai buvo apeliuojama ir į mokslinį bei „sveikąjį“ protą, net tikimasi „proto revoliucijos“. Prezidentas V. Šelis tvirtino, jog „kažkuo netikras mūsų mąstymas, jeigu negalime išspręsti savo problemų“; kreipdamasis į filosofus, kurie „mąstymą apie mąstymą padarė savo profesija“, jis siūlė „nedidelę dvasios operaciją“: „galbūt užtektų vienintelio mažo mūsų mąstymo krypties pasikeitimo“, ir galėtų išvengti mūsų pačių sukeltų nepalankių dalykų.

Vyraujančios kongreso problemos labiausiai koncentravosi potemėje „Mokslo ir technikos pažangos įvaldymas“. Jau seniai nebe naujiena, jog daugelio žymių pasaulio mokslininkų, filosofų, politinių bei visuomenės veikėjų svarbiausias rūpestis ne pati mokslo ir technikos pažanga, o jos padariniai ir problemos bei jų sprendimas iš humanistinių pozicijų. Toks požiūris buvo būdingas ir kongreso dalyviams. Nežiūrint metodologinių koncepcijų skirtingumo, visi pranešėjai ir diskutantai tiesiogiai ar poetiškai pripažino, jog mokslo ir technikos pažanga, jos sukeltos problemos, jų sprendimai — tai ne autonominė sfera, ne scientistinis bei technologinis dalykas, nes visa tai atsiremia į socialinių-ekonominių struktūrų bei politinių sistemų rėmus. N. Rešeras iš Pitsburgo kalbėjo, jog didysis mokslas (fundamentalūs kompleksiniai tyrimai) turi ribotas ekonomines galimybes, o M. Bungė iš Monrealio išvis abejojo mokslo ateitimi, nes jam esą gresianti iracionalumo banga, o mokslo politika vis labiau orientuoja jį pragmatiškai bei utilitariškai, be to, mokslas turįs politinių barjerų tarptautiniu lygiu; V. Bekeris (VFR) tvirtino, jog mokslo ir technikos pažangos dabartiniu mastu neįmanoma įvaldyti, o tariamas jos įvaldymas — tai esą ne kas kita, kaip kėsinimasis į laisvę ir demokratiją (žinoma, šių sąvokų liberaline buržuazine prasme). Minėtos nuomonės netiesiogiai patvirtino tai, ką marksistai argumentuotai teigė: mokslo ir technikos pažanga visapusiškai pozityviai gali būti realizuota tik socialinės pažangos pagrindu, kada visuomenėje likviduojami antagonistiniai prieštaravimai, iš pagrindų pakeičiama socialinė struktūra bei politika.

E. Krakauskas: Ką galėtumėte papasakoti apie savo dalyvavimą?

J. Minkevičius: Tai visai trumpas pasakojimas — kongrese padariau pranešimą „Socialiniai-filosofiniai mokslo ir technikos pažangos įvaldymo aspektai“, kuris išspausdintas kongreso darbuose „Sektions-Vorträge“ pavadinimu „Sozial-philosophische Aspekte beim Zugang zur Aneignung wissenschaftlich-technischen Fortschritts“. Apgailestauju, jog negalėjau dalyvauti krikščionių ir marksistų dialoge taikos ir gamtos apsaugos klausimais — tą dieną turėjau išvykti į Boną ir Kelną. Viešėjimo Vokietijos Federatyvinėje Respublikoje laikas buvo labai trumpas ir užimtas kongreso eiga. Kultūrinė programa buvo labai kukli; pasisėkė apsilankyti F. Engelso muziejuje (jo gimtinėje Barmene prie Vupertalio), H. Heinės muziejuje Diuseldorfe ir L. Bethoveno muziejuje Bonoje, Valrafo Richardco dailės muziejuje Kelne. Gaila, kad K. Markso gimtinė — Triras buvo per toli nuo Diuseldorfo ir ten neteko nuvažiuoti.

E. Krakauskas: Kaip reiškėsi tarybiniai ir kitų socialistinių šalių filosofai?

J. Minkevičius: Tarybiniai ir kitų socialistinių šalių filosofai kongresuose pradėjo dalyvauti nuo XII (1958 m. Venecijoje). Tai žymiai pakeitė kongresų pobūdį. Prasidėjo betarpiška marksistų ir ne marksistų konfrontacija. Daugelis svarbių klausimų buvo grindžiami dialektine ir materialistine metodologija. Tematika buvo labiau orientuota į aktualias socialinės bei politinės filosofijos problemas. Diskusijos pasidarė gyvesnės, polemika aštresnė; ryškėjo pozicijų skirtumai, bet kartu ir savitarpio

supratimas svarstant kardinalias epochos problemas bei žmonijai gyvybiškai svarbius klausimus.

Tai buvo būdinga ir Diuseldorfo kongresui, kuriame dalyvavo arti šimto tarybinių ir maždaug 220 kitų socialistinių šalių filosofų. Be to, dar buvo marksistų iš kapitalistinių šalių. Pagal dalyvių skaičių tarybiniai filosofai buvo trečioje vietoje (po VFR ir JAV), ketvirtoje — japonai, o po jų — Bulgarijos, Čekoslovakijos, Lenkijos, Vengrijos atstovai. Visi jie aktyviai reiškėsi beveik visuose kongreso posėdžiuose. Jų pranešimai sudarė arti trečdalis visų pranešimų. Plenariniuose posėdžiuose iš 34 pranešimų 7 darė socialistinių šalių atstovai; iš 8 plenarinių posėdžių pirmininkų 3 buvo socialistinių šalių delegatai, iš 28 sekcijinių posėdžių 9 pirmininkavo socialistinių šalių filosofai. Buvo 4 vakarinės paskaitos, kurių vieną skaitė tarybinis lektorius (akademikas P. Fedosejevas). Socialistinių šalių atstovams taip pat teko nemaža dalis organizacinio darbo viso kongreso mastu — ypač bulgarams, nes FISP'o prezidentu tarp XV ir XVI kongresų buvo bulgarų akademikas Sava Ganovskis. Į naują FISP'o valdybą išrinktas „Voprosy filosofii“ redaktorius V. Semionovas. Pasauliniame filosofų kongrese labai reikšmingas buvo dalyvavimas išymių tarybinių mokslininkų — matematiko V. Gluškovo, astrofiziko V. Ambarcumiano, fiziologo E. Asratiano, genetiko V. Dubinino, psichologo B. Lomovo, sociologo D. Gvišiano. Jų pranešimai ir pasisakymai diskusijose marksistinėms koncepcijoms suteikė konkretų mokslinį svorį. Juos kongrese dėmesingai išklause daugelis įvairios conceptualinės bei ideologinės orientacijos dalyvių.

Beveik visais svarbiausiais kongreso klausimais, ypač matematikos ir astronomijos, biologijos, fiziologijos ir psichologijos filosofinės interpretacijos srityje, racionalumo sampratos, juo labiau mokslo ir technikos pažangos įvaldymo, visos šiuolaikinės mokslinės bei techninės civilizacijos vertinimo, kardinaliais socialinio vystymosi klausimais vyko aktyvi ir aštri diskusija tarp marksistų (tarybinių, bulgarų, čekoslovakų, vengrų, lenkų, vokiečių, rumunų, amerikiečių ir kt.) ir buržuazinių bei nemarkсистinių mokslo ir filosofijos atstovų. Marksistinė buržuazinių mokslo ir technikos revoliucijos koncepcijų kritika buvo konstruktyvi. Ji ne tik buvo nukreipta prieš socialpsichologines bei ideologines spekuliacijas MTR problemomis, iracionalistinių nepasitikėjimą mokslu ir technofobiją, ekologinį empirizmą, technokratinį pragmatizmą bei utilitarizmą, abstraktų metafizinį filosofavimą apie mokslo ir technikos revoliucijos problemas, bet ji siekė konstruoti šiuolaikinės mokslo ir technikos pažangos ir jos perspektyvų modelį universaliame jos kontekste (gamta-mokslas-technika-gamyba-kultūra-žmogus-visuomenė), integruotame pagrindinių žmogiškosios veiklos sferų (pažintinės, gamybinės, kultūrinės, valdymo) komplekse, analizuojant istoriškai konkrečius, socialinius globalinių MTR problemų sprendimo kelius.

Marksistinės filosofijos įtaka buvo nemaža. Pati kongreso tema ir jos nagrinėjimas paneigė buržuazinę mokslo ir filosofijos deideologizacijos koncepciją, mokslo ir pasaulėžiūros statymo priešpriešais vienas kitam

tendenciją ir patvirtino marksistinių požiūrį, akcentuojantį filosofijos ideologinę funkciją ir mokslo pasaulėžiūrinę reikšmę, nežiūrint į tai, kad, visa tai aiškinant, susidūrė skirtingi ar priešingi metodologiniai pagrindai. (Apie tarybinių filosofų ir mokslininkų veiklą ir marksizmo įtaką kongrese žr. tarybinės delegacijos vadovo akad. P. Fedosejevo str. laikraštyje „Pravda“, 1978.XI.18.) Didelę marksizmo reikšmę pripažino VFR prezidentas V. Šelis (kuris, kaip kažkas pastebėjo užkulisuose, jeigu nebūtų buvę K. Markso, mažai ką turėtų pasakyti kongrese). Jo netrumpoje kalboje buvo nemaža komplimentų bei reveransų marksizmui ir socializmui. (Tarp kitko, jis prisipažino, jog daugiau kaip per 30 savo politinės veiklos metų jis beveik kasdien vienaip ar kitaip turįs reikalų su K. Marksu.) Dabar yra nemaža filosofijos klasikos pasekėjų, kalbėjo V. Šelis, bet berods joks politikas nesieja savo veiklos, pvz., su Fichtės idėjomis; tik K. Markso filosofija užvaldė politiką, nes ji savo mąstymo šerdimi padarė aktualiausią laikmečio problemą, būtent socialinę problemą, ir, kol pasaulyje nebus išspręstos socialinės problemos, tol gyvuos marksizmas. „Kodėl mes turime tokį išmintingą vokiečių taip visiškai perleisti marksistams?“ — klausė (turbūt savęs) V. Šelis.

Marksistų, ypač tarybinių, dalyvavimas tokio pobūdžio tarptautiniuose renginiuose yra įdomus, naudingas ir pamokantis (jeigu, žinoma, kiekvienas iš jų sugeba pasimokyti). Jame patikrinamos savosios ir svetimos pozicijos bei jų argumentacija, ugdoma tarptautinių kontaktų kultūra. Mūsų šaliai buržuazinės bei nemarksistinės filosofijos kritikai neretai trūksta informacinio ir conceptualinio bei profesinio kompetentiškumo, sugebėjimo išklausti ir suprasti oponentus (remiantis moksliniu mąstymu, o ne detektyviniu įtarumu ar išankstiniu nusistatymu), suvokti kad ir ydingai ar spekuliatyviai keliamų problemų realią reikšmę. Vadinamieji „atkirčiai“, didaktiniai pamokymai, pretenzijos į absoliučią tiesą ir neklystumą, nuolatos kartojant marksizmo ABC, neliudija nei filosofinės, nei politinės kultūros naudai, netarnauja marksizmo prestižui. Marksizmo tiesa nesuponuoja netolerancijos bei nihilizmo kitų nuomonių atžvilgiu. Ji tik laimi, pasinaudodama principu „audiatur et altera pars“.

E. Krakauskas: Ar pažymėtumėte pagal kongreso išpūdžius būdingesnius Vakarų filosofijos bruožus?

J. Minkevičius: Tai pats sunkiausias klausimas. Spręsti iš kongreso išpūdžių apie dabartinės Vakarų filosofijos būdingesnius bruožus beveik neįmanoma, juo labiau kad kongresas nebuvo skirtas pačios filosofijos padėties nagrinėjimui. Kaip jau pažymėta, kongresas — tai globalinis margumynas, idėjų ir nuomonių pliuralizmas, kur vienalytiškiau išsiskyrė gal tik marksizmas. Buvo laikas, kada pagrindiniai kongresų veikėjai būdavo tokie buržuazinės filosofijos lyderiai, kaip A. Bergsonas, B. Čičerinas, B. Kročė, Ž. Maritenas, Dž. Roisas, F. Šileris, V. Vindelbandas, o kongresai turėdavo ryškias pozityvizmo ar neopozityvizmo, fenomenologizmo, neotomizmo, neohegelizmo ar neokantizmo kryptis. Nieko panašaus nebuvo šiame kongrese. Bergždžia būtų klasifikuoti kongreso dalyvius (gal net ir atsiklausus jų pačių) pagal tradicines Vakarų Europos ir Ame-

rikos filosofines kryptis, susiklosčiusias XIX ir XX amžių sandūroje ir išlaikiusias savo bruožus mūsų amžiaus viduryje. Iš ryškesnių dabartinės Vakarų filosofijos asmenybių, dalyvavusių kongrese, pažymėtini E. Agacis, A. Ajeris, J. Bochenskis, M. Bungė, R. Čisholmas, A. Dimeris, L. Gabrielis, J. Habermas, K. Hiubneris, H. Liubė, A. Mersjė, R. Panikaras, Dž. Pasmoras, K. Poperis, P. Rikioras, Dž. Smartas ir kt. Ne kiekvieną jų galima vienareikšmiškai priskirti prie kurios nors vienos aiškiai apibrėžtos krypties. Be abejo, kongrese dalyvavo įvairių neopozityvizmo atšakų, fenomenologijos, filosofinės antropologijos, struktūralizmo, katalikų ir protestantų filosofijos atstovų. Tačiau neatrodė, kad jie būtų suteikę kongresui kokių būdingesnių bruožų. Pliuralizmas (kuris kai kurių dalyvių pabrėžtinai buvo pažymėtas kaip viena didžiausių filosofinio mąstymo vertybių), matyt, atspindėjo bendrą dabartinės Vakarų filosofijos, kuri yra dezintegracijos būklėje, padėtį. Joje vyksta esminiai pakitimai, jie bus apibrėžtai užfiksuoti būsimų filosofijos istorijos tyrinėtojų (gal XX ir XXI amžių sandūroje?) po to, kai tie procesai pakankamai „susigulės“. Bet jau dabar aišku, jog įvyko trijų įtakingiausių XX a. srovų — neopozityvizmo, egzistencializmo ir neotomizmo — devalvacija. Deformuojasi tai, ką kelis dešimtmečius buvo mėginta išprausti į tradicines mokyklinių studijų schemas; blanksta ribos tarp daugelio senųjų „izmų“, stambesnės idealizmo atmainos susmulkėjo; pasirodė esantys gajūs „mažieji idealizmai“ (fizikinis, matematinis, kibernetinis, lingvistinis, semiotinis), atrodo, formuojasi „kosminis idealizmas“. Žlungantis neopozityvizmas berods stengiasi atsigausti postpozityvistinėje mokslo logikoje. Tradicinės religinės filosofijos atmainos patyrė vidinę sekuliarizaciją (tarp kitko, Diuseldorfo kongresas man pasirodė labiausiai pasaulietiškas — palyginti su Vienos ir Varnos kongresais), plinta neortodoksinės religinės filosofijos srovės. Atrodo, jog fundamentalus idealizmas, ne grynas, bet eklektiškai paženklintas, vis labiau koncentruojasi filosofinėje antropologijoje.

Matyt, problematikos ir metodologijos požiūriu dabartiniame Vakarų filosofijos evoliucijos etape galima išskirti filosofinę antropologiją (į ją sueina iš dalies „gyvenimo filosofijos“, egzistencializmo, kai kurios religinės filosofijos tradicijos, mėginama suderinti scientizmą ir aksiologiją, joje eksploatuojama „totalinio susvetimėjimo“ problema, ryškus „totalinio neopozityvizmo“ akcentas), dar gajų neopozityvizmą ir fenomenologiją. Mokslo bei technikos revoliucija ir su ja susijusios gnoseologinės ir socialinės problemos vienaip ar kitaip atsispindi visame filosofiniame pliuralizme, bet labiausiai jomis užsiima „scientistai“ (neopozityvistai gnoseologinėje plotmėje) ir „antropologistai“ (socialinėje plotmėje). Tas pliuralistinis kompleksas iš esmės (apskritai) objektyviai orientuotas antimarksistiškai ir antikomunistiškai (nežiūrint įvairių jo atstovų subjektyvių nusistatymų), jame nemaža pseudomarksizmo ar neomarksizmo, politinio ekstremizmo (buržuazinės politikos atžvilgiu). Krizinės situacijos sąlygomis Vakarų filosofijoje didėja susidomėjimas ne tik marksizmu, bet ir Rytų filosofija, etika, religija (tiek pažintine, tiek ir vertybinio perimamumo prasme), ir tai galima buvo pastebėti kongrese.

Šiuolaikinės epochos dinamizmo, jos globalinių problemų, internacionalizacijos ir intensyvios kultūrinių vertybių migracijos fone šiuolaikinių komunikacijų ir masinės informacijos priemonių sąlygomis vis labiau reiškiasi pliuralistinės bei dezintegruotos filosofijos negalavimai (dabartinės filosofijos nešiuolaikiškumas), nežiūrint atskirų jos modernizacijos tendencijų. Integracijos trauka, matyt, jau virsta tam tikra dominante. Kažin, ar tai įmanoma socialinės filosofijos srityje. Bet filosofinio metodo požiūriu į integracijos bei sintezės funkcijas smarkiai pretenduoja struktūralizmas ir dar labiau hermeneutika. Taip pat religija — deteizuota, detranscendentalizuota, humanizuota, deinstytucionalizuota ir net sekuliarizuota — turi dideles perspektyvas integruoti pasaulėžiūrinės visuomenės orientacijas. (Neatsitiktinai kongrese teologai ir religinės filosofijos atstovai nesireiškė savo tradicinėmis formomis.)

Turbūt konkrečiau pastebėti naujas tendencijas dabartinėje Vakarų filosofijoje galima VFR, kur vyko kongresas, pavyzdžiu. Kaip tik čia įvyko esminių poslinkių iš egzistencializmo į filosofinę antropologiją ir hermeneutiką. Čia mažiausiai atsparus pasirodė neopozityvizmas (palyginti su anglosaksų regionais). Čia žlugo buvusi įtakinga Frankfurto mokyklos socialinės filosofijos „kritikinė teorija“. Čia mėginama krikščioniškąją transcendenciją pakreipti į istorinę realybę. Čia ryškus reideologizacijos procesas. Čia filosofija kreipiamą į tradicines vėžes, daugiausia hermeneutikos pagrindu (A. Dimeris tam ypač daug dėmesio skiria), statant ją priešpriešiais dialektikai, o socialinė bei politinė filosofija orientuojama neokonservatizmo linkme. Vienas iš įžymiųjų VFR filosofų ir visuomenės veikėjų (VSDP narys), Hermanas Liubė (jam buvo suteikta privilegija kongreso atidarymo metu skaityti paskaitą „Mokslas nuo Švietimo laikų“), aktyvus Hegelio palikimo tyrinėtojas, atrodo, sintezuojantis pagrindines vokiečių filosofijos tradicijas, pabrėžė, jog nepolitinė filosofija — tai iliuzija, jog filosofija — tai politinė praktika („mes pasidarome filosofais visad tada, kai kažkas mūsų veiklai jau nebetinka“), jog nėra nei emancipacijos, nei ateities be religijos. Tačiau savo paskaitą jis baigė, tvirtindamas, kad mokslo idealas — tai „teorinis žingeidumas bei smalsumas“.

Taigi kongresas apskritai nebuvo nei marksistinis, nei scientistinis, nei antropologistinis, nei egzistencialistinis, nei neotomistinis, nei neopozityvistinis, bet objektyviai jis aiškiai buvo antipozityvistinis. Tai liudijo jo generalinė tema, visa jo eiga, jo organizatorių intencijos (nežiūrint į tai, kad tarp jų buvo neopozityvistų). Jis pademonstravo, kokios buvo bergždžios pastangos „scientifikuoti“ filosofiją, atskirti mokslą nuo filosofinių bei pasaulėžiūrinių problemų, deideologizuoti ir neutralizuoti mokslą ir filosofiją, įtvirtinti ideologinį bei politinį indiferentiškumą, nors dauguma Vakarų filosofų buvo ir palieka subjektyviai „antiideologiškai“ nusiteikę. Kokia linkme evoliucionuos Vakarų filosofija XXI a. prieangyje — specialiųjų studijų reikalas. Viena aišku, ji neperžengs savo laikotarpio socialinių-ekonominių, politinių ir ideologinių rėmų.

E. Krakauskas: Ar buvo kalbėta apie filosofų vaidmenį dabartiniame visuomenės gyvenime, kaip aiškintas tas jų vaidmuo?

J. Minkevičius: Pasauliniai filosofų kongresai — išymūs tarptautinio gyvenimo, mokslo, kultūros, ideologijos įvykiai. Jau tuo pasakoma, koks reikšmingas filosofų vaidmuo visuomenės gyvenime. Bet kongresuose specialiai išskyla klausimų apie tą vaidmenį, ypač nagrinėjant socialinės filosofijos, aktualias socialinio vystymosi, politikos problemas. Į filosofų kongresus dažnai apeliuoja įvairių socialinių sąjūdžių atstovai. Taip buvo Vienos, Toronto ir Diuseldorfo kongresuose. Visuomenė nemažai tikisi iš filosofų, sprendžiant aktualias socialinio gyvenimo problemas. Tik, deja, tam per mažai dėmesio skiria politikai (ne filosofai), mokslininkai, žurnalistai, masinė informacija (pvz., VFR spaudoje kongreso metu apie jį visai nedaug buvo rimtos informacijos, be to, ją nustelbė sporto varžybų aistros, pranešimai apie popiežiaus Pauliaus VI mirtį ir konklavą ir beveik detektyviniai straipsniai iš ufologijos).

Diuseldorfo kongreso tematika nebuvo specialiai orientuota į socialines bei politines problemas, bet ir jame buvo akcentuotas būtinumas dinti filosofų vaidmenį visuomenės gyvenime. Apie tai kalbėjo VFR prezidentas V. Šelis, J UNESCO atstovas A. M. Sinakeris, FISP'o prezidentas A. Dimeris, FISP'o garbės prezidentas S. Ganovskis, daugelis socialistinių ir kapitalistinių šalių atstovų, įvairių filosofinių institucijų (ypač religinės krypties) vadovų. Buvo pabrėžiamas filosofų ir įvairių sričių mokslininkų bendradarbiavimo būtinumas sprendžiant labai prieštarings žmogaus būties ir socialinio proceso problemas, ypač įtvirtinant taiką, socialinį teisingumą, humanizmą, vystant tautų ir valstybių bendradarbiavimą. Šiuo požiūriu labai reikšminga buvo UNESCO atstovo kalba, jo informacija apie šios organizacijos dėmesį filosofijai ir filosofams. UNESCO veiklos programoje nemažai vietos užima rūpinimasis filosofiniu švietimu ir filosofiniais tyrimais, atsižvelgiant į tai, kad „filosofinis išvalgumas (Reflexion) pasidarė mokslinės ir techninės civilizacijos imperatyvu“, ir siekiant, kad filosofija „atliktų centrinių vaidmenį gamtos ir visuomenės moksluose, kultūroje ir komunikacijose“. A. M. Sinakeris pranešė, jog SNO 1979 m. Vienoje rengia didelę konferenciją „Mokslas ir technika vystymosi tarnyboje“, teigdamas, kad ši konferencija negali būti rengiama vien tik moksliniu lygiu, kad jai, panašiai kaip UNESCO programų „Žmogus ir biosfera“, „Internacionalinė hidrologija“, „Internacionalinė geografinė koreliacija“ ir kt. vykdymui, reikia intelektualinės filosofinės kultūros paspirties. Kongrese vyko įvairių regionalinių ir tarptautinių filosofinių draugijų susirinkimai, kuriuose buvo pabrėžiamas filosofų vaidmuo sprendžiant gamtos apsaugos, taikos, socialinių procesų valdymo problemas. Pasaulinė katalikiškų filosofinių draugijų sąjunga orientuoja filosofų dėmesį į humanizmo ir kt. žmogaus problemas (suprantama, iš krikščioniškųjų pozicijų). Kongrese ypač aktyvūs buvo atskiri jo dalyviai, platindami įvairius „žmonijos gelbėjimo“ projektus. Pvz., A. J. Bahm (Bahm) (JAV) visą atsakomybę už kritišką padėtį pasaulyje suvertė filosofams. Jis tvirtino, jog pasaulio krizė didėja dėl politinės nesantai-

kos, kurios priežastis yra filosofinė nesantaika; todėl patys filosofai privalą pasiekti santaikos (jeigu to neįstengianti FISP, reikia naujos pasaulinės filosofų institucijos). O F. K. Paulis (Indija) reklamavo savo knygą „Teisybės ir taikos filosofija, skelbianti didžiausią, epochą sudarantį atradimą, kokį žmogus kada nors yra padaręs. . .“ (Philosophy of Truth and Peace introducing the greatest and epoch-making discovery man has ever made: The First Principle in Reasoning and Philosophy from which follow: The Fundamental Law that motivates All Existence, the Truth and Real World Peace). Toje knygoje tvirtinama, jog pasaulį valdančios trys jėgos: religija, politika ir ekonomika, bet jos vadovaujasi klaidingomis teorijomis (kaltė už tai tenkanti filosofijai); todėl tas valdymas esąs ydingas: paremtas socialine spauda bei karais. Filosofija, būdama metafiziška (spekulytyvine prasme), klaidina žmones, filosofai, esą, išrado klaidingus žodžius, kurie pavergė žmones; ji turi pasidaryti mokslo šaka ir pakreipti juos į realias problemas. Atradimas, kaip matome, nedidelis. . .

Kongreso uždarymas (tai svarbu, nes tai buvo reprezentatyvus ir iš dalies reziumuojantis aktas) buvo daugiausia skirtas filosofų vaidmeniui dabartiniame pasaulyje. Kalbėjo Indijos atstovas R. Pandeja, Afrikos atstovas T. Ntumba (Kinšasa) ir A. Dimeris. R. Pandeja pabrėžė filosofų vaidmenį abipusiam Vakarų ir Rytų pažinime bei savitarpio supratime, taip pat žadinant žmonėse jų tobulėjimo būtinumo suvokimą, tvirtindamas, kad adekvatiškai atspindėti žmogiškąjį pasaulį gali tik filosofija, o ne mokslas ir politika. T. Ntumba kalbėjo apie filosofijos vaidmenį besivystančioms Afrikos šalims, nemažai dėmesio skirdamas įvairioms „afrikietiško socializmo“ atmainoms. A. Dimerio baigiamasis žodis „Filosofija ir aktuali pasaulio situacija“ pačiu pavadinimu liudija savo turinį. Jis palietė fundamentalius filosofijos statuso ir funkcijų dabartiniame pasaulyje klausimus. Filosofija, pasak jo, esanti tarp ideologijos ir mokslo ir veikianti abi tas sferas. Sandūroje su ideologija ir mokslu filosofija nagrinėjanti tokias universalias problemas, kaip dėsningumas, laisvė, teisingumas, valdžios ir socialinės santvarkos teisėtumas ir kt. Ideologija esanti tėtiška, sociališkai dogmatiška ir nekritiška, mokslas — hipotetiškas ir empiriškai kritiškas, o filosofija esą kritiškai samprotaujanti apie neempirinius (metafizinius) dalykus. Dabartinio mokslininko darbas esąs nuasmenintas, anoniminis (brigadinis). O filosofijos negali būti be asmenybės; filosofas — kaip menininkas: laisvas personifikuotas tyrinėtojas-kūrėjas. Filosofų socialiniam statusui sustiprinti ir vaidmeniui padidinti esanti reikalinga filosofinė bendruomenė (philosophic community), su globaline kompiuterine informacijos sistema, su filosofinio lavinimo ir švietimo institucijomis. Svajojama apie tarptautinį filosofinių tyrimų institutą. JUNESCO pastangomis turėtų būti nutiesti „filosofiniai tiltai“ tarp įvairių šalių ir socialinių-politinių sistemų bei kultūrinių tradicijų. Ypač buvo pabrėžta sena tiesa, jog praktika be teorijos akla. Dvasinis akluumas yra pavojingesnis už somatinį, dabar jis esąs tiesiog epideminis, ir tai grėsminga praktiškame XX amžiuje. Todėl siūloma prie SNO įsteigti

filosofinę komisiją fundamentalioms socialinėms sąvokoms, idėjoms ir problemoms aiškinti. Bet filosofijos orientacija į socialinį procesą, anot A. Dimerio, visai nereiškianti jos „tarnybiškumo“. „Ancilla theologiae“, išsivadavusi iš pavergimo, neturinti pasidaryti nei „ancilla scientiae“, nei „ancilla societatis“. Taigi atrodo, kad filosofija pretenduoja į „dvasinę valdžią“, norėdama būti nepriklausoma nuo to, nuo ko priklauso visos valdžios. Kokie būtų filosofų valdžios padariniai — nežinia. Berods filosofai yra buvę valdžioje istorijoje tik kartą — Platono „valstybėje“. O dabartinę filosofijos padėtį kadaise maždaug tiksliai apibūdino F. de La-rošfukas: „Filosofija lengvai nugali praeities ir ateities blogybes, tačiau dabartinės blogybės nugali ją“. Tai priminė pasaulio filosofams kongreso laikraščio „Juokologijos“ rubrika, kongreso, kuris žurnalistų sferose ironiškai buvo vadinamas „mamutų renginiu“ ir kuriame, anot A. Dimerio, „betarpiškai dalyvavo pati pasaulio dvasia“.

*E. Krakauskas: Dėkui už pokalbį.
Vilnius, 1979 m. sausis.*

* * *

E. Krakauskas: Kokie jūsų įspūdžiai iš kongreso?

N. Juršėnas: Man teko dalyvauti kelių sekcijų darbe. Pranešimų buvo įvairių: turiningų, originalių, įdomių, siekiančių pateikti šiuolaikinio pasaulio problematinę sampratą, susijusią su mokslų atradimais ir giliais metodologiniais jų įprasminimais. Būtina pabrėžti, jog buvo pranešimų, kurių laikyti įdomiais nevertėtų.

Bendras įspūdis geras. Didelis informacijos srautas. Norėjosi daug kur pateikti, bet tai praktiškai buvo neįmanoma. Daug galimybių susipažinti su naujausia filosofine literatūra. Nemaža buvo diskutuota, pasikeista nuomonėmis, gintos mokslinio objektyvumo, istoriškumo, logiškumo pozicijos, neneigiančios tai, kas atsiranda, yra nauja moksluose bei filosofiniuose jų įprasminimuose.

E. Krakauskas: Kokių problemų svarstymus apibūdintumėte?

N. Juršėnas: Tokio pobūdžio klausimas sudaro nemaža sunkumų, nes būtina koncentruotai ir akivaizdžiai atskleisti tų klausimų ir problemų srautą, su kuriuo teko susidurti ištisą savaitę. Mane daugiausia domino bendrosios ontologijos, pažinimo teorijos, sociologijos, etikos, filosofijos istorijos problemos, taip pat šių disciplinų ryšys su naujaisiais mokslo pasiekimais bei tų pasiekimų interpretacija nūdienėje filosofijoje. Problemų buvo iškelta žymiai daugiau, negu pateikta jų sprendimų, bet tai yra natūrali teorinių mokslų, taip pat ir filosofijos būseną.

Filosofai nemarksistai ir marksistai kėlė nemaža esminių nūdienės žmonijos, jos egzistavimo problemų: ekologijos, politinės ir socialinės laisvės, socialinio teisingumo, filosofijos mokslų statuso ir vaidmens, kosmologijos mokslų statuso, matematinių metodų paplitimo ir taikymo, taikos ir ideologinės kovos, mokslinės-techninės pažangos valdymo, socialinių normų atsiradimo ir jų pagrindimo, mokslinės ir nemokslinės

racionalumo sampratos, tolesnės visuomenės raidos, dvasinės kultūros vystymo ir jos puoselėjimo problemų, taip pat ir daugelį kitų, kaip seimiotikos, simbolinės logikos, kalbos filosofijos, mokslo teorijos problemų.

Kongreso organizatoriai turėjo intenciją vengti, kiek tai, žinoma, įmanoma, tiesmukiškų ideologinių ginčų, kurie remiasi skirtinga marksistų ir nemarksistų pozicija. To visiškai pasiekti vis dėlto nepavyko, nes skirtingos metodologijos vedė nuo teorinio ginčo į politines konfrontacijas. Svarbu pažymėti, kad daugiausia šie ginčai vyko pakankamai korektiškai, be ypatingų išpuolių ar asmeninių įžeidinėjimų.

Man teko dalyvauti sekcijos „Mokslinis normų pagrindimas“ darbe. Tai buvo vienintelė sekcija, kuri tiesiogiai gvildeno socialinę problematiką. Čia buvo bandoma duoti socialinių normų bei vertybių sampratą, atskleisti sunkumus, su kuriais susiduriama, klasifikuojant normas. Buvo keliama normų atsiradimo ir išnykimo problema. Pasak G. Patcigo (Giottinas), moralinės normos ir vertybės atsiranda žmonių sąmonėje. Norma — tai žmogaus vertybinio jausmo ar moralinės intuicijos rezultatas. Dauguma žmonių, gyvendami analogiškose situacijose, sukuria ar „atranda“ socialinių ir dorovinių vertinimų. Kartais normos atrandamos, rekonstruojant moralinius sprendimus. Tai jau loginis, ne intuicinis normų atradimų kelias. Pačios normos susijusios su interesų, poreikių, norų, siekių samprata. Normos gali būti tikros ir iliuzorinės. G. Patcigo nuomone, visuomenines normas gimdo socializacijos (visuomenėjimo) procesas. Nėretai politiniai ir ekonominiai interesai sąlygoja normų formavimąsi. Kartais tam tikros grupės racionaliai valia bando suformuluoti ir pateikti atsakymą kiekvienai grupei, kas tos grupės atžvilgiu yra gera.

Etikos sekcijoje buvo diskutuojama tikslų ir priemonių klausimais. Buvo keliama racionaliuųjų tikslų problema. Su racionaliaisiais tikslais susijusi ir tikslų hierarchijos samprata. Tikslas laikomas geriausiu žmogaus veiklos motyvu, nes jis savaip lemia veiklą bei priemones, t. y. suponuoja veiklos pagrindimo strategiją. Žmogus savo veiklos pradžioje turi tik kai kurių duomenų apie tikslą. Realizuoti tikslai vėliau tampa priemone kitiems tikslams siekti, nes ankstesnių tikslų siekimas išlieka kaip tam tikra patirtis. Pasak daugumos pasisakiusiųjų diskusijoje, sunku nustatyti, koks tikslas yra žmogaus tikslų piramidės viršūnėje. Žmogaus tikslai, nors ir yra savaip savarankiški, glaudžiai susiję su fiziniu žmogaus gyvenimo išsaugojimu (Erhaltung). Čia turimas omenyje kūno funkcijų gyvybiškumo išsaugojimas. Tarybinis filosofas A. Guseinovas akcentavo visuomenės kultūrinio konteksto, socialinės praktikos vaidmenį. Keldami tikslų ir priemonių problemą dorovėje, susiduriame su sena būties ir privalėjimo problema filosofijoje. Vertinimo procesas dorovėje susietas su vertybių kūrimu. Praktinėje situacijoje vertintojas susiduria su daugeliu aspektų; pirma, savos padėties suvokimu; antra, įmanomų ar neįmanomų ketinimų įgyvendinimu; trečia, pastangų lygmeniu. Be to, vertintojas, norėdamas įvertinti dorovinį poelgį, turi visiškai suvokti vertinamąją situaciją.

Socialistinių šalių filosofai akcentavo visuomeninių tikslų, normų, vertybių svarbą, nes istoriškai atsiradę nauji visuomeniniai santykiai yra ne formalūs ar priešiški, o turiningi, pozityvūs, draugiški santykiai.

Nemaža kalbėtojų pabrėžė, kad norma — tai, kas turi būti, o ne tai, kas yra. Tuo norėta pabrėžti pažangų reguliatyvinį normų vaidmenį. Šia prasme norma yra tikrasis praktikos reguliatorius.

Sekcijos „Mokslinis normų pagrindimas“ posėdžiai vyko net keliose auditorijose, ir todėl nebuvo galimybių nuodugniau susipažinti su visų delegatų pranešimais.

E. Krakauskas: Kokių filosofijos srovių atstovai labiausiai reikšėsi?

N. Juršėnas: Atsakyti tiesiai į šį klausimą man yra nelengva, nes „gyvoji užsienio nemarksistų“ filosofų karta nėra linkusi save priskirti bet kuriai vienai filosofijos srovei ir tos srovės keliamų problemų sričiai. Jie mėgina kelti ir spręsti visas dabar išskylančias filosofijos ir mokslo problemas. Panašiai elgėsi mums žinomų srovių pradininkai bei ištikimiausi jų mokiniai. Nemarksistai filosofai stengiasi atsiriboti nuo vienos kurios srovės įtakos, nes, pasak jų, šios srovės jau įrodė, kad nepajėgia spręsti nūdienių filosofijos problemų. Nemarksistų filosofų tarpe nėra aiškaus, vieningo, oficialaus grupavimosi prie vienos ar kitos srovės ar gerai žinomo, niekad neklystančio filosofijos kumiro. Ir vis dėlto, stebint iš šalies, praktiškai atsiranda nemažai atstovų, kuriuos mes galime priskirti mums žinomam, sakykime, pragmatizmui, egzistencializmui, neopozityvizmui, neofroidizmui, kritinei ontologijai ar kokiai nors kitai kryptčiai. Šios kryptys tam tikra prasme susijusios tiek su savos problematikos gvildenimu, tiek su sava metodologija. Neopozityvizmas, kaip scientizmo variantas, dabar vysto simbolinės logikos, mokslo teorijos idėjas. Iš kitos pusės, neopozityvizmas susiduria su analitinės (kalbos) filosofijos problematika. Tačiau neopozityvizmas analitinės filosofijos problemas gvildena iš matematinės, ypač induktyvinės logikos pozicijų, panaudodamas statistikos ir kitų tikslųjų mokslų pasiekimus. Šioje srityje dirba vienas iš žymiausių VFR filosofų V. Štegmiuleris (Stegmüller) iš Miuncheno, P. Supesas (Suppes) iš Stanfordo ir kiti. Tradiciniai filosofijos klausimai bei problemos jiems mažai rūpi, nes pakankamai medžiagos neopozityvistams teikia šiandieninis mokslas bei jo sąlygotas dėmesys bendrajai metodologijai. Neopozityvistai mažiau domisi ir socialinėmis problemomis, kurias svarstant aktyvesni yra religinės filosofijos atstovai.

E. Krakauskas: Kaip vyko diskusija tarp marksistinės ir nemarksistinės filosofijos atstovų?

N. Juršėnas: Filosofinė diskusija tarp marksistų ir nemarksistų vyko nuolat. Kartais net atrodė, jog be filosofų marksistų nemarksistams kongresas būtų buvęs labai nuobodus. Jie būtų neturėję reikiamo opo-mento.

Apskritai kongresas pavyko, jokių incidentų neteko girdėti. Diskusijos, polemika, ginčai, pozicijų skirtingumas nesutrikdė darbingos atmosferos. Kai kurie filosofai siūlė glaudžiau bendradarbiauti, rengiant įvai-

rias dvišales filosofines diskusijas, siekiant gilesnio ir geresnio tarpusavio supratimo.

E. Krakauskas: Kokie kongreso nutarimai?

N. Juršėnas: Žinia, kongresas nėra direktyvinis organas. Jo nutarimai neturi juridinės galios, bet jie yra reikšmingi kongreso organizatoriams ir filosofinei publikai.

Naujas XVII tarptautinis kongresas įvyks Graikijoje. Jo prezidentu išrinktas A. Dimeris, sekretoriumi — E. Agacis (Italija). Būsimojo kongreso tema dar nesuformuluota, ji paaiškės po metų.

E. Krakauskas: Dėkui už pokalbį.

1978.XI.1.